

állított, mégis mozdulatlan világot tár föl, s a regény részben egy ilyen világnak az értelmére kérdez. A mindennapok elfogadott-megszokott menete az egymásba átforduló elmentés erők ősidőkre emlékeztető állandóságába illeszkedik: az egymást kioltó-kiegészítő törekvések körkörös mozgásának szabad akaratot is veszélyeztető valóságába. Az átvitt-jelképes jelentések összetett, világos ívet fölrajzoló kibomlása, a hatalmi-politikai törekvéseknek egy kicsiny falu szövevényes-titokzatos világában való tükröződése, lenyomata, a mély tragikumtól a humoron keresztül a groteszkig terjedő változatos hangnem, a nagy erejű, líraiságában gyakorta magával ragadó regénynyelv mind olyan erényei a *Hollóidőnek*, amelyek föltétlenül esélyesek a könyvet illető bensőséges olvasói tisztelet és szeretet kiérdemlésére.

WEÉRY IMRE

(Magvető Kiadó, Bp., 2001. 544 o.)

Bodor Ádám: *A börtön szaga*

Bodor Ádám interjúkötetét, *A börtön szagát* tavaly Szilágyi István *Hollóidő* című regényével az „Év könyvének” választották. A beszélgetés eredetileg Balla Zsófia *A hold másik*

arca című műsorának részeként a Bartók Rádióban hangzott el. A kolozsvári költőnő határon túli kortársait, nemritkán barátait – így Bodor Ádámot – szólaltatta meg. A könyv műfaját tekintve ugyan interjú, de nem csupán lejegyzett kérdések és válaszok összessége. Bodor a beszélgetést végső formába öntötte, válaszait az írott forma kritériumainak megfelelően fogalmazta át, és mint író esztétikai igénnyel megszerkesztett, poétikai-irodalmi megoldásokkal teli egységes szöveget alkotott.

Balla Zsófia kérdései a Trianon utáni Erdélyre, a mai Magyarország helyzetére, az írói pálya kezdeteire, s az egyénileg meghatározott írói folyamatra vonatkoznak – a legfontosabb témákon, a börtönélményeken és az ötvenes évek Kolozsvárján túl. Bodor Ádám megvallja: „Akkoriban nekem nagyon kellett valami, ami túlélési ösztöneimet igazolja és táplálja, ennek eredményeként jelentkezett a fikció, mintegy párhuzamosan a valós élményeimmel. Mert azért a becsvágy, az íráshoz nélkülözhetetlen művészi látásmód mellett nem árt, ha az emberrel történik is valami. Velem pedig történt.”

Édesapja a háború után politikai okok miatt veszítette el banktisztviselői állását, vagyonát, és börtönbe került. Tizenhét évesen Bodor Ádámot is letartóztatták, a gimnazista társaival terjesztett rendszerellenes röpcédulák miatt. Három évre ítélték, kettőt le is töltött a hírhedt sza-

mosújvári Martinuzzi-várban. Ha „nem ismerem meg a nélkülözést és hányattatást, jóval kevesebbet tudok meg a világról és nem utolsósorban önmagamról is. Így viszont váratlanul szélsőséges helyzetben, a társadalmi lét peremén találtam magam, ahol egy egészen másféle eszmélés várt rám, csöppet sem biztató távlatokkal.”

A szabadulás után – amilyen kicsinyes ügy miatt került börtönbe, olyan nevetséges ürüggyel engedik szabadon – mint lelkész, majd levéltáros dolgozott, hogy megélhetési nehézségei miatt végül is egy másoló-fordító irodában kössön ki. A raboskodás kettős, egymással ellentétes következménnyel járt: egyrésztől megbélyegezést követő egzisztenciális problémákat okozott, másfelől egy új közösséghez kötötte, a rendszernek hátat fordító erdélyi magyar írók és költők köréhez. Ahhoz a közösséghez, ahol a kívülállók szabadsága és egyben kirekesztettsége nyújtja az összetartozás érzését. Erőt az alkotni vágyáshoz, a kettős életformához, melyben elengedhetetlen a humor és az irónia, mégis mindez hozzáállásukban, világképükben sohasem jelenhet meg tisztán, naivan, hanem csak groteszk, a keserűség okozta torz formában. „A mi tájainkon féktelenül és nagyon rossz italokat védelt a nép, már ebben is különbözik ez a stílus az italozás kulturáltabb formáitól. Ez a szokás is kelet-európai attitűd, az el-

settség bélyegét viseli. Mifélenk ez az elszánt, konok italozás valóságos cselekvési program, modell, talán maga a kibontakozás, és mint a tiltakozás, lázadás és bosszúállás burkolt formája, ívelő éteri híd az önmegvalósítás felé. [...] Ami ezen a tájon történik, az egyszerűen a megvert, kiszolgáltatott, seggberúgott ember mindennapos védelésének egyhangú krónikája.”

Bodor Ádám válaszai kisebb regényrészleteknek is felfoghatók, amelyek egymásba kapcsolódva rajzolják fel az életpályát. Mentések a nyers, durva erőtől, bosszútól, mégis teret nyitnak a visszamaradt, már lecsitult indulatnak, hogy helyette egy kissé ironikus, néhol kesernyészájízt adjanak az emlékek elbeszélőjének. A könyv – mint Bodor prózája általában – tárgyvilágos, tömör, gyakran érzelemmentes, mégis „a közöny és a szenvtelenség burka alól áttetszenek az érzelmek, vonzódások mágneses erővonalai”.

Az identitástudat, a hovatartozás kérdése állandó és megoldhatatlannak tűnő problémává szilárdul. Bodor ugyanis egyaránt tartozik Erdély kulturálisan sokszínű világához, a romániai diktatúra alatt szerveződő írók köréhez és a Magyarországra menekültek közösségéhez. Ezek a közösségek körkörösén egymásba csapnak át, a valamelyikbe tartozás mégis kizárja a többihez való megszakíthatatlan ragaszkodást. Az otthontalanság érzése állandósul

a nyelvi azonosság ellenére szülőföldnek mégsem nevezhető Magyarországon és abban az Erdélyben, ahol a második világháború után a polgári élet folyamatosan leépül, a mikrokörnyezet igénytelensége elhatalmasodik.

A beszélgetés során Erdély és Magyarország kapcsolata a szokványostól eltérő megvilágítást kap, az elszakadt országrész mítosszá nőtt alakja elhalványul. A ma már – néhány szélsőséges magyarellenes megnyilvánulás ellenére – nyugodt szegénységben, de élni hagyott kisebbség korántsem a Magyarországon bemutatott, gondolt körülmények között érvényesül. A problémák, amelyekről jobb szeretünk nem tudni, a románokban szűnni nem akaró bűntudat és félelem lassan, de folyamatosan távozásra kényszeríti a magyarságot, s félő, hogy Erdély elnéptelenedik. „Kelet-Európa reménytelen szegénysége, igénytelensége, mint valami lepedék, lassanként bevonja a történelmi tájat, alóla már alig-alig villannak elő annak tiszteltre méltó relikviái.”

GYUTAI ZSUZSANNA

(*Magvető Kiadó, Bp., 2001. 1790 Ft*)

Hamvai Kornél: *A prikolics utolsó élete*

Hamvai Kornélnak a „prikolics-ságot”, azaz a legendákból ismert „farkasember”-mivolt valamilyen változatát tárgyaló második regénye tizennégy fejezetből szövődik össze, amelyek már egyenként is, összességükben azonban különösképpen változatos idő- és térkezelést mutatnak fel. Elrendeződésük is váltakozó, szabályos: a páratlan sorszámúak néhány kivételtől eltekintve valamely közelebbiről nem meghatározott Temesvár környéki kis faluhoz és a századfordulóhoz, a páros sorszámúak ellenben főleg az ezredvég Budapestjéhez kötődnek. A sokrétűen és részletezően bonyolított cselekmény foglatát sajátos *családtörténeti* kontextus adja: „a prikolics [...] rémtörténetének” közel másfél évszázada elevenedik meg az alapvetően kronologikus, legfeljebb kihagyásokkal, időugrásokkal építkező történetmondás folyamán attól a „századfordulós újesztendei ünnepséget [...] lidércnyomássá változtató”, állítólagos történetől kezdve, hogy „a Keserűnek is nevezett patikus” farkas képében együtt hál Laksatics Lídiával, egészen addig, amíg Varga Lidi, Keserű dédunokája megtalálja a faluból olyan sokak által és olyan kitartóan áhított kincset. A két esemény között eltelt időben még két közbülső generáció sorsáról is érte-